

РОЗДІЛ 2²

ПІДГОТОВКА ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ COVID-19: АНАЛІЗ ДОСВІДУ КРАЇН СВІТУ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Криза, що її спричинила пандемія COVID-19, завдала збитків економіці усіх країн світу, зокрема тих економіка яких більшою мірою залежить від туризму. Фінансові втрати від пандемії можна оцінити на основі прогнозованих показників і статистичних даних. За підрахунками, спостерігається падіння потоків міжнародних туристів приблизно на 78%, що спричиняє втрату експортних доходів на 1,2 трлн доларів США [1].

Туризм є найбільш трудомістким сектором економіки, який в середньому забезпечує 6,9% зайнятості в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Частка зайнятості в туризмі може бути і вищою в різних країнах. Наприклад, 15,7% від загальної зайнятості в Ісландії, 13,5% в Іспанії, 10,3% в Ірландії, 10,0% в Греції та 9,8% в Португалії [2].

Туризм як провідне джерело зайнятості та створення нових робочих місць забезпечує високі обсяги робочих місць як для малокваліфікованих робітників, так і для висококваліфікованих фахівців. Крім того, туризм забезпечує робочими місцями велику кількість сезонних працівників і тих, хто працює тимчасово чи неповний робочий день. За звичайних обставин туризм дає змогу працевлаштуватися мігрантам, жінкам, студентам та сезонним працівникам на літній період не лише у великих містах, але також у віддалених, сільських та прибережних районах, та в інших часто економічно нестабільних місцях, де альтернативні можливості працевлаштування є обмеженими. Унаслідок коронавірусної кризи, переважна більшість з цих робочих місць будуть ліквідовані.

Так, прогнозується, що через пандемію COVID-19 в усьому світі втрата робочих місць в галузі подорожей та туризму складе 100,08 млн. Найбільше постраждає Тихо-океанський та азійський регіони, де ця цифра становитиме 63,4 млн робочих місць. У Європі передбачається втрата 13 млн робочих місць [3]. За оцінками експертів, у сфері туризму матиме місце найбільший спад у скороченні робочих місць, що приблизно в сім разів більше, ніж після трагічних подій 11 вересня [1].

В готельному бізнесі обсяги завантаженості готелів також стрімко скорочуються. Наприклад, у Китаї у січні 2020 р. завантаженість готелів становила 80%, у лютому спостерігалось різке падіння до 10%. У квітні 2020 р. показник зріс до 30%. Показники готелів Європи, США та країн Азійсько-Тихоокеанського регіону крім Китаю знизилися до 8%, 20% та 18% відповідно [4, с. 9]. Відтак, готелі змушені були скоротити чисельність свого персоналу, що призвело до різкого збільшення рівня безробіття. Так, в Україні кількість вакансій у сфері готельного бізнесу та туризму скоротилася на 50% у порівнянні з лютим 2020 р., і ще на 40% в квітні в порівнянні з березнем 2020 р. [5].

² Автор розділу: *Бабушко Світлана Ростиславівна*, д.пед.н., професор, завідувач кафедри туризму Національного університету фізичного виховання і спорту України

Разом з тим, пандемія вплинула не лише на економіку, але й політику країн і на значною мірою на життя суспільства. У міру зростання кількості заражень у всіх країнах, а також застосування певних обмежувальних заходів та кампаній, таких як соціальне дистанціювання, блокування громад, робота вдома, перебування вдома, самоізоляція чи обов'язковий карантин, обмеження скупчення людей тощо створили додатковий тиск на туристичний бізнес. У сукупності ці зміни призвели до початку рецесії та депресії, і зрештою до кардинальних трансформаційних змін у суспільстві.

Туризм вважається найбільш динамічним бізнесом, який приносить користь багатьом іншим секторам економіки, таким як індустрія розміщення, громадське харчування, транспорт, роздрібна торгівля, розваги тощо, сприяє економічному зростанню та відновленню у всьому світі, може швидко відновитися, про що свідчить попередній досвід швидкого відновлення після економічних криз. Зважаючи на вказане, кризу, яку зазнала туристична індустрія внаслідок пандемії, насамперед, потрібно розглядати як можливість її подальшого розвитку, але вже якісно новому рівні.

Глобальний кризовий комітет ЮНВТО розробив пакет рекомендацій для урядів країн світу та приватному сектору щодо реагування і підготовки до відновлення туристичної індустрії після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Причому, не простого відновлення, а спрямовуючи зусилля, щоб зробити туризм «сильнішою і більш стійкою індустрією». Рекомендації згруповано за трьома напрямками: пом'якшення наслідків кризи; забезпечення стимулу для відновлення; підготовка до майбутнього.

Перший напрям містить основні рекомендації, що стосуються збереження робочих місць, підтримки самозайнятих працівників, забезпечення ліквідності, сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та нормативних актів, що стосуються подорожей та туризму. Рекомендації цього напрямку зумовлені тим, що туризм як трудомістка індустрія, за попередніми прогнозами постраждає надзвичайно сильно. Очікується, що мільйони робочих місць будуть під загрозою, особливо ті, що займають жінки та молодь, а також маргіналізовані групи населення.

Другий напрям містить набір рекомендацій, що підкреслюють важливість надання фінансового стимулу, зокрема забезпечення сприятливої податкової політики країн, скасування обмежень на поїздки, як тільки це дозволить надзвичайна ситуація, сприяння спрощенню візового режиму, посилення маркетингу та відновлення довіри споживачів з метою прискорити «одужання» туристичної індустрії. Рекомендації також закликають уряди країн зробити туризм центром національної політики виходу із кризи і відновлення економіки.

Третій напрям рекомендацій «підготовка до завтра» підкреслюючи унікальну здатність туризму стати керівним центром місцевого і національного розвитку, Рекомендації закликають уряди країн та суб'єктів приватного сектору у процесі розроблення своїх планів дій приділяти більше уваги сталому розвитку і формуванню стійкості, виходячи з уроків поточної кризи [3].

Відзначимо, що ЮНВТО у своїх рекомендаціях з відновлення туризму на перше місце ставить людину. На тлі підвищеної невизначеності актуальна та достовірна інформація є як ніколи важливою як для туристів, так і для працівників туристичного сектору. З метою реалізації своїх планів ЮНВТО тісно співпрацює зі Світовою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), провідною установою ООН з питань боротьби з пандемією. Їх співпраця базується на: забезпеченні заходів охорони здоров'я таким чином, щоб мінімізувати вплив наслідків кризи на міжнародні подорожі та торгівлю; солідарності із постраждалими країнами; розвитку перевіреної стійкості туризму та готовності підтримати відновлення [6].

Зважаючи на те, що туризм є основним джерелом робочих місць та порятунком для економіки багатьох країн світу, його важливість на всіх рівнях суспільства та його здатність оперативно відновлюватися після кризових явищ, ЮНВТО вважає, що передусім потрібно підтримувати персонал та зберегти робочі місця у сфері туризму. Тим більше, що і до кризи туристичні компанії відчували гостру потребу у кваліфікованих фахівцях, оскільки у сучасних умовах глобалізації, інтернаціоналізації та мобільності людей суперечність між зростаючими потребами клієнтів у якісних туристичних послугах і недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців чи рівнем їх кваліфікації, ще більше загострилася і стала нагальною [7, с. 6-7].

Цільова політика ЮНВТО щодо підтримки працівників сфери туризму включає рекомендації, що стосуються:

- **робітників / службовців**. Політика країн має бути спрямованою на запобігання втрати робочих місць у туризмі як для чоловіків, так і для жінок-службовців / робітників. Така політика включає програми стимулювання збереження робочих місць через субсидії на заробітну плату та / або соціальне забезпечення та інші податкові пільги. Схеми підтримки доходів, такі як допомога по безробіттю, повинні надаватися або продовжуватися. Вони повинні охоплювати державний і приватний сектори і підтримувати кваліфікованих і некваліфікованих працівників;

- **самозайнятих працівників у сфері туризму**. Уряди країн повинні передбачити безпосередню підтримку цієї категорії працівників через надання виплат, грошових переказів чи компенсацій, необхідних через втрату робочого місця, яке приносило дохід цим працівникам;

- **туристичних підприємств / роботодавців**, оскільки існує негайна необхідність запобігти закриттю та банкрутству туристичних підприємств за допомогою заходів грошово-кредитної та фіскальної політики. Вони включають заходи, спрямовані на зменшення обмежень ліквідності підприємств за рахунок галузевих фондів, звільнення від сплати податків та відстрочення податкових платежів, швидких та субсидованих позик, послаблення норм та податків на туристичну та туристично-підприємницьку діяльність [8].

У своєму дослідженні зупинимося на огляді тих заходів, які розроблено і застосовуються урядами країн світу, що стосуються пом'якшення наслідків коронавірусної кризи на кадровий потенціал туристичної індустрії. В контексті

рекомендацій Глобального кризового комітету ЮНВТО ці заходи сплановано і реалізуються в межах першого напрямку. Крім того, основою для таких заходів послуговували також рекомендації ЮНВТО, що безпосередньо стосуються збереження робочих місць у сфері туризму.

Уряди розвинених країн світу разом із заходами щодо забезпечення громадського здоров'я також швидко почали запроваджувати надзвичайні ініціативи щодо пом'якшення економічного впливу коронавірусу на підприємства і на працівників сфери туризму. Загалом, ці ініціативи за своєю формою є загальноекономічними пакетами стимулів, а саме: через позики, податкові канікули чи відстрочки, певні гарантійні схеми. Наприклад, інвестиційну ініціативу Європейської Комісії щодо реагування на коронавірус (Coronavirus Response Investment Initiative) почали реалізовувати з 1 квітня 2020 р. Вона передбачає інвестиції у розмірі 37 млрд євро для забезпечення ліквідності малого бізнесу та сектора охорони здоров'я [9]. Ця ініціатива доповнена додатковим пакетом інвестиційних ініціатив з реагування на коронавірус (Coronavirus Response Investment Initiative Plus), розроблених, щоб забезпечити повне використання ресурсів фондів підтримки.

Туристична індустрія, зокрема її працівники, отримують значну користь від цих загальних заходів економічного стимулювання та підтримки. Прикметно, що ці заходи є актуальними та доступними для працівників туристичних підприємств і бізнесу будь-якого розміру. 51 країна-член ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку) активно розробляють та впроваджують ініціативи, спрямовані на підтримку сфери туризму, її збереження, скорішого відновлення і сприяння її подальшого розвитку [10; 11; 12]. Уряди інших країн також долучаються до цих ініціатив, коригують вжиті заходи, щоб забезпечити краще задоволення потреб туристичного бізнесу в цілому і його працівників, зокрема.

Для розробки заходів із підтримання туристичного бізнесу, у тому числі й збереження робочих місць і утримання працівників сфери туризму, уряди країн створюють спеціальні комітети, комісії, робочі групи. Для цього у країнах з високими туристичними потоками створені спеціальні органи, щоб забезпечити ефективне керівництво та координацію заходів з пом'якшення наслідків коронавірусної кризи в усіх сферах діяльності. Водночас такі органи покликані послужити платформою залучення промисловості та розробки ефективних планів відновлення й інших секторів економіки і сфер діяльності.

Наприклад, у Єгипті створено спільну робочу групу між єгипетськими міністерствами туризму, охорони здоров'я та населення, цивільної авіації, Єгипетською федерацією туризму разом з усіма відповідними урядовими органами, щоб забезпечити уніфіковану ефективну комунікацію та рекомендації, спрямовані на підтримку туристичної галузі. Зокрема, період зупинки у туристичній діяльності має бути використано для модернізації інфраструктури туристичних об'єктів для прийому туристів на відпочинок у майбутньому.

Уряд Канади створив Комітет з федерального реагування на коронавірусну інфекцію, в якому одну із ключових ролей відіграє Міністерство туризму

Канади. Було розроблено низку заходів для підтримки приватних осіб та підприємств, які стикаються з труднощами, спричиненими глобальним спалахом COVID-19.

У Малайзії створено Раду дій з відновлення туризму на чолі з міністром туризму, мистецтв та культури Малайзії. До його складу входять представники відповідних міністерств та державних установ, а також асоціацій приватного сектору, що представляють туристичні агенції, туристичні путівники, авіакомпанії, готельні мережі та житло приватного сектору.

Сфера туризму, як міжгалузевий сектор, отримує вигоду від міжгалузевих заходів, запроваджених урядами для забезпечення гнучкості та допомоги працівникам. Деякі країни запровадили спеціальні заходи, що спрямовані на самозайнятих працівників. Це особливо актуально для сфери туризму, адже більшість туристичних підприємств належить до мікро- та малого бізнесу.

У багатьох країнах працівники сфери туризму певним чином захищені. Наприклад, деякі уряди виплачують зарплату більшій половині працівників сфери туризму. Проте в довгостроковій перспективі такі виплати не можуть бути систематичними і стійкими. Тому виплати працівникам як компенсація за карантин не можуть вважатися стійким явищем. Повна картина з втратою робочих місць внаслідок коронавірусної кризи стане ясною лише тоді, коли туристичний бізнес зможе відкритися знову. Це пояснюється тим, що боротьба за те, щоб продовжувати працювати, не закінчиться скасуванням обмежень на подорожі і поїздки.

Тому заходи, націлені на збереження кадрового корпусу сфери туризму і збереження робочих місць у бізнесі, умовно класифікуємо, як: матеріальні чи фінансові; нематеріальні чи нефінансові.

У країнах, де вплив пандемії на туристичний бізнес був особливо значним, акцент у політиці підтримки працівників зроблено на наданні *фінансової допомоги* працівникам малого туристичного бізнесу, наприклад, відтермінування сплати ПДВ, виплата компенсацій тощо. До матеріальних заходів збереження кадрового потенціалу туристичного бізнесу можна віднести і фінансові інструменти, що забезпечують виживання бізнесу в найближчій перспективі (наприклад, податкові пільги, гарантії, гранти), заходи щодо здійснення закупівель та уникнення несвоєчасних платежів, а також дії, які допоможуть підприємствам малого бізнесу розробити і впровадити нові робочі процеси та знайти нові ринки збуту. Іншими словами фінансова допомога заключається у підтримці туристичних підприємств. Логічно, якщо туристичний бізнес буде функціонувати, будуть робочі місця і працівники будуть забезпечені роботою.

Варто зазначити, що працівникам також надається *нефінансова підтримка*: надається необхідна інформація, консультативні послуги з дотримання нових правил ведення бізнесу в карантинних і пост-карантинних умовах. До нефінансових заходів державної допомоги можна віднести і комунікаційні кампанії з метою запобігання поширенню вірусу, підтримку

підприємств туристичної сфери для забезпечення їх гнучкості, скорочення робочого часу працівників, тимчасову відміну звільнень з роботи.

Наведемо кілька прикладів тих заходів, що вже впроваджуються провідними туристичними країнами для підтримки працівників сфери туризму.

Наприклад, Міністерство культури і туризму Китаю у лютому 2020 р. оприлюднило інформацію про збереження робочих місць працівників сфери туризму, зокрема екскурсиводів, щоб зарезервувати необхідні людські ресурси для відновлення туризму. Так, мова йде про захист прав та переваг екскурсиводів, їх заохочення до безкоштовних онлайн-курсів та надання пільгової політики для них, включаючи відмову від щорічної плати за дозвіл за 2020 р. та розширені терміни поновлення їх сертифікатів [13].

У Кореї туристичний бізнес було визначено як сектор економіки, що потребує спеціальної підтримки щодо зайнятості працівників, зокрема через надання до 90% щорічної допомоги на відпустку упродовж 6 місяців, щоб зберегти робочі місця в цьому секторі. Заходи, пов'язані з працевлаштуванням та навичками, включають також: щомісячну субсидію заробітної плати в розмірі 137-276 доларів США упродовж 3 місяців для того, щоб утримати працівників; фінансову допомогу в розмірі 137 доларів США щомісяця працівникам, змушеним брати неоплачувану відпустку до 6 місяців; виділення 45 млн доларів США підвищення кваліфікації своїх працівників як засіб сприяння розвитку туристичного бізнесу; безкоштовне онлайн-навчання спеціалістів для сфери туризму [12].

Іспанія розробила положення від Міністерства праці та соціальної економіки щодо того, як діяти в аспектах, пов'язаних з роботою, в умовах коронавірусу, та Міністерством промисловості, торгівлі та туризму щодо передової практики для підприємств та працівників у сфері туризму. Так економічні заходи, введені для реагування на кризу COVID-19, включають призупинення виплат відсотків та основну суму позик, раніше наданих Державним секретаріатом з питань туризму, та відстрочення виплат відсотків та / або основної суми позик регіональними туристичними компаніям та самозайнятими працівниками, які постраждали від кризи [13].

Міністерство туризму Португалії організувало надання спеціалізованої послуги – онлайн-підтримки працівникам сфери туризму. Команда з 60 тренерів зі шкіл готелів та туризму надавала консультативні послуги компаніям у вирішенні конкретних операційних питань, допомагаючи розробляти плани дій на випадок надзвичайних ситуацій в умовах COVID-19. Крім того, Міністерство на платформі управління знаннями розміщувало щоденно оновлювану ринкову інформацію для підприємств сфери туризму з питань повітряного транспорту, бронювання, туроператорів та обмеження на поїздки [12].

Звертає на себе увагу і програма «Туризм зараз!», що базується на трьох концепціях:

- використання стартапів з інноваціями для туристичних підприємств і активна підтримка їх у пошуку рішень для сфери туризму під час і після спалаху COVID19;

- організація низки веб-семінарів для працівників сфери туризму для обміну знаннями в цей період, а також проведення он-лайн-опитування для вимірювання наслідків спалаху, щоб створити основу для можливих рішень;

- зміцнення мережі стартапів, поширення дії тих, хто розробляє ініціативи, що допомагають подолати наслідки пандемії COVID-19 та її наслідки.

Також навчання у школах туризму Португалії було повністю переведено в дистанційний формат, а ціну за навчання відкладено на період карантинних обмежень [10].

Великобританія запровадила схему збереження робочих місць в умовах пандемії коронавірусу, де малі та великі роботодавці мають право подавати заявку на отримання державного гранту в розмірі 80% заробітної плати працівників до 2 500 фунтів стерлінгів на місяць. Схему виявилася ефективною і її кілька разів продовжували до кінця 2020 р. [11].

Польський уряд впровадив так-званий «захисний пакет» для підприємців у сфері туризму, які постраждали від коронавірусної кризи. Пакет містить низку пропозицій для підприємців: можливого звільнення від сплати податків та внесків на соціальне страхування, інструментів підвищення фінансової ліквідності компаній, питань захисту та підтримки ринку праці, включаючи рішення для тих компаній, які змушені припинити роботу. Департамент туризму Міністерства економічного розвитку також вжив інших заходів, крім законодавчих, з метою виявлення основних потреб працівників сфери туризму та планування потенційної майбутньої допомоги їм. Наприклад, було розроблено посібник із питань та відповідей для туроператорів. Цей посібник вказує на положення, які визначають права суб'єктів туристичного ринку, з особливим акцентом на ті нормативні акти, які можуть застосовуватися за умов карантинних обмежень [13].

Систематизуємо результати вивчення видів фінансової та нефінансової підтримки працівників туристичної сфери деяких країн, де така підтримка заслуговує вивчення, критичного осмислення й популяризації. Результати систематизації репрезентовано у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Перелік заходів деяких країн світу для збереження кадрів туристичної індустрії

№ з/п	Назва країни	Фінансова підтримка	Нематеріальна підтримка
1	2	3	4
1	Китай	Фінансування туристичних підприємств органами місцевого самоврядування всіх провінцій, муніципалітетів та автономних регіонів; зменшення податків; соціальне забезпечення найманих працівників у сфері туризму; збереження робочих місць для екскурсіводів;	Заохочення туристичної діяльності в межах кожної провінції; нарощування потенціалу для навчання персоналу готелів; започаткування проектів міжнародного обміну та співпраці; відновлення довіри до внутрішнього туризму; запуск онлайн програм, фотовиставок, відео-роликів для залучення туристів.

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
2	Фінляндія	Міністерство економіки і зайнятості передбачає фінансування бізнесу, зокрема через гранти, гарантії позик; Фінансування у розмірі 600 млн євро для підтримки авіаліній Finnair, закладів харчування.	Муніципалітети надають підтримку індивідуальним підприємцям у сфері туризму; Оновлення Стратегії розвитку туризму у Фінляндії на 2019-2028 рр., де передбачатимуться заходи з підтримки працівників сфери туризму.
3	Канада	пільга на податок на 2000 канадських доларів кожні чотири тижні протягом чотирьох місяців працівникам, які втратили свої доходи в результаті пандемії COVID-19; субсидії до 75% заробітної плати працівникам туризму, щоб зберегти їх для бізнесу, найняти та навчити інших працівників, наприклад студентів на літній час	підтримка найманих працівників і контрактників, які б не мали страхових виплат по безробіттю, і не можуть працювати через пандемію COVID-19; робота з туроператорами в національних парках, історичних місцях та водних заповідниках з розробки нових маркетингових кампаній
4	Бельгія	надання статусу тимчасово безробітних працівникам туризму з виплатою грошової компенсації; щомісячна виплата тим, хто втратив роботу в розмірі 1600 євро.	Згідно з Бельгійським планом соціального та економічного захисту передбачена підтримка працівників; самозайнятих працівників та компаній; Розробка планів відновлення у післякарантинний період.
5	Єгипет	шестимісячний план відстрочки комунальних платежів (на електроенергію, воду та газ) для туристичних закладів та приватних авіакомпаній; від банків низьковідсоткові фонди туристичним об'єктам для виплати зарплат працівникам; Центральний банк Єгипту (СВЕ) розпочав фінансування туризму на 50 млрд Євро, знизивши процентну ставку по ньому з 10% до 8%, частина цієї ініціативи спрямовується на виплату зарплати та операційні витрати.	Рекомендації персоналу туристичних об'єктів з дотримання правил самозахисту в умовах пандемії; навчання готельного персоналу з підвищення обізнаності, як діяти у надзвичайних ситуаціях; запровадження «гарячої лінії» для отримання скарг і запитів від працівників сфери туризму;

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
6	Угорщина	600 млрд форинтів підтримки від уряду для пріоритетних напрямів найбільш постраждалим секторам, таким як туризм та гостинність у наступні три роки у вигляді інвестиційних субсидій, зменшення податків, розвитку інфраструктури, пільгових та гарантованих кредитів та капітальних програм; скасування зобов'язань роботодавців сфери туризму і гостинності щодо сплати внесків, податку на заробітну плату працівників	початок внутрішньої кампанії з просування внутрішнього відпочинку та підготовки інфраструктури улюблених місць туристів після коронавірусної кризи
7	Малайзія	відстрочка щомісячних платежів на 6 місяців; звільнення від сплати 6% податку на послуги протягом 6 місяців; знижка до 50% на щомісячні рахунки за електроенергію протягом 6 місяців; додаткові відрахування податків на витрати на навчання в галузях, пов'язаних з туризмом; відстрочення платежів на податок на прибуток для всіх малих та середніх підприємств на три місяці.	безкоштовне онлайн-навчання спеціалістів для туристичного бізнесу; підвищення кваліфікації працівників сфери туризму за рахунок бізнесу; неоплачувана відпустка працівникам сфери туризму до 6 місяців.

Джерело: складено за даними [8; 11; 12; 13]

Огляд досвіду країн з підтримки працівників туристичного бізнесу свідчить, що у планах з відновлення туризму акцент ставиться саме на людські ресурси. Цю картину спостерігаємо і в країнах Євросоюзу. Зупинимось детальніше на програмах підтримки працівників сфери туризму в Європі, розроблених на загальноєвропейському рівні.

Єврокомісія розробила спеціальний план з відновлення економіки, у тому числі й сфери туризму, щоб підтримати європейські країни через інвестиції та реформи. Нова ініціатива REACT-EU, прийнята 23 грудня 2020 р., передбачає фінансову допомогу обсягом 47,5 млрд євро. Її мета – підтримка працівників та малого бізнесу у сферах туризму, культури та охорони здоров'я. Загальний план відновлення також включає Механізм відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility) на 672,5 млрд євро [13].

1 липня 2020 р. Європейська комісія прийняла новий документ «Європейський порядок денний з розвитку навичок для сталої конкурентоспроможності, соціальної справедливості та стійкості» (European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience). Комісія акцентує свою увагу на розвитку навичок як на ключовому напрямку розвитку ЄС і вбачає інвестиції в людей та їхні навички ефективним засобом сталого відновлення після коронавірусної пандемії. У цьому документі визначено цілі щодо підвищення кваліфікації (вдосконалення наявних навичок) та перекваліфікації (набуття через навчання нових навичок), які мають бути досягнені протягом наступних 5 років. В документі визначено, що бізнес потребує працівників з навичками, які б забезпечили повний перехід економіки на зелені та цифрові технології, а люди повинні отримати правильну освіту і навчання, щоб бути успішними [15].

Нині перехід на зелені та цифрові технології в економіці супроводжуються значними демографічними змінами, а пандемія поглибила ці зміни. Ринок праці потребує нових навичок. У післякризовий період багатьом європейцям потрібно перекваліфікуватися, отримати нову кваліфікацію або вдосконалити свої наявні навички, щоб адаптуватися до змін ринку праці. Положення «Європейського порядку денного» відображають механізми розвитку навичок для праці, що мають бути забезпечені країнами-членами Євросоюзу, компаніями та соціальними партнерами, в контексті навчання упродовж життя та використовуючи бюджет ЄС як каталізатор розблокування державних і приватних інвестицій у навчання навичок людей.

Цього планується досягти через реалізацію 12 дій: пакту про майстерність; зміцнення навичок інтелекту; підтримку ЄС стратегічних національних заходів з підвищення кваліфікації; пропозиції щодо Рекомендації Ради з професійної освіти та навчання для забезпечення сталої конкурентоспроможності, соціальної справедливості та стійкості; розгортання ініціативи європейських університетів та підвищення кваліфікації вчених; формування навичок з підтримки зелених та цифрових технологій в економіці; збільшення випускників STEM та розвиток навичок підприємництва та мобільності; формування навичок для життя; ініціативу щодо запровадження індивідуальних рахунків для навчання; Європейський підхід до мікrokредитів; нову платформу Europass; поліпшення сприятливих умов для розблокування інвестицій держав-членів та приватних інвестицій у навички працівників [16].

Загалом, аналіз невідкладних *короткострокових рішень* щодо зменшення наслідків коронавірусної кризи на сферу туризму свідчить, що вони переважно зосереджуються на управлінні охороною здоров'я, виходу з економічно кризи та на тому, як регіони відреагували на пом'якшення її негативних наслідків.

Середньо- та довгострокові заходи включають реактивацію попиту та пропозиції, розробку нових форм сталого туризму, ефективне використання територіального та культурного різноманіття Європи та допомогу регіонам у їхньому прагненні стати більш стійкими до будь-яких криз.

Оскільки регіони Європи досить різноманітні, коронавірус вплинув на них по-різному. Тому, на думку експертів, частина рішень, прийнятих на загальноєвропейському рівні, може бути локальними. Крім того, деякі європейські країни можуть бути більш постраждалими, особливо ті, економіка яких більшою мірою залежить від туризму. Наприклад, Хорватія, Кіпр, Мальта, Греція, Словенія, Іспанія ризикують найбільше від втрати робочих місць у сфері туризму.

Таким чином, викладене вище дає підстави для висновку, що збереження кадрового корпусу туристичної сфери та суміжних їй секторів економіки є запорукою ефективного відновлення туризму. Людські ресурси – це пріоритетний напрям у діяльності з відновлення сфери туризму. Це простежується у документах ЮНВТО, Євросоюзу, урядів країн. Кожна країна розробила пакет документів для підтримки сфери туризму та сприяння його скорішому відновленню. Які включають і заходи зі збереження робочих місць у туризмі та утримання працівників. Підтримка країн працівникам туристичного бізнесу надається за двома напрямками: матеріальна чи фінансова та нематеріальна.

Перспективами подальшого дослідження питання збереження кадрового потенціалу для сфери туризму може стати порівняння заходів, що розроблені країнами та визначення їх ефективності у кількісному відношенні.

Список використаних джерел:

1. UNWTO Launches a call for action for tourism's COVID-19 mitigation and recovery. 11 April, 2020. URL: <https://cutt.ly/WldbjjN>
2. Statistical data for OECD countries. (2018). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/888934076134>
3. Lock S. COVID-19: job loss in travel and tourism sector worldwide, 21 August, 2020. URL: <https://cutt.ly/tldbacz>
4. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення до документа «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». Hotel & Destination Consulting. European Bank for Reconstruction and Development. 2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
5. Кадровий портал grc.ua. 2020. URL: <https://grc.ua/>
6. COVID-19: putting people first. UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/tourism-covid-19-2020>
7. Бабушко С. Р. Професійний розвиток фахівців сфери туризму в США та Канаді: монографія; за наук. ред. проф. Л. Б. Лук'янової. К.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. 424 с.
8. World Tourism Organization (2020), Supporting Jobs and Economies through Travel & Tourism – A Call for Action to Mitigate the Socio-Economic Impact of COVID-19 and Accelerate Recovery, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284421633>

9. Coronavirus Response Investment Initiative adopted. European Commission Newsroom. 30, March, 2020. URL: <https://cutt.ly/wldbcRx>
10. OECD Tourism Trends and Policies 2020. OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/6b47b985-en>
11. OECD. Coronavirus (COVID-19). From pandemic to recovery: Local employment and economic development, 27 April 2020. URL: <https://cutt.ly/ClDbQia>
12. Tourism policy responses to the coronavirus COVID-19. OECD Policy responses to coronavirus. URL: <https://cutt.ly/PlDbIxu>
13. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах епідемічних підвищених ризиків аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. 2020. URL: <https://cutt.ly/1ldbD8f>
14. REACT-EU. European Commission. URL: <https://cutt.ly/KlDbJ7W>
15. Tourism and employment: how the severity of future coronavirus waves could impact jobs. 2 August, 2020. URL: <https://cutt.ly/qlDbCQg>
16. Commission presents European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience. Employment, Social Affairs & Inclusion. European Commission Newsroom, 1 June, 2020. URL: <https://cutt.ly/VldbNAj>